

Хомутиннікова Н.Н. Психологічні особливості професійного самовизначення вихователя дошкільного навчального закладу / Н.Н. Хомутиннікова // Актуальні проблеми сучасної психології : збірник наукових праць / за ред. Кузіковові С.Б., Щербакової І.М. – Суми: Вид-во СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – С. 316-320.

УДК 37.064.2-053.5

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ ВИХОВАТЕЛЯ ДОШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Хомутиннікова Н.Н.

науковий співробітник

Інституту психології імені Г.С.Костюка

Національної академії педагогічних наук України

В статті описано підходи до вивчення психологічного аспекту співвідношення між вимогами професії та можливостями особистості щодо оволодіння змістом професійної діяльності. Розглядається складові особистості, найбільш важливі для самовизначення у педагогічній діяльності, а саме: Я-концепція, рефлексивність, саморегуляція та їх похідні. Аналіз здійснено на матеріалі самоствавлення вихователів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: професійне самовизначення особистості, самоствавлення вихователя дошкільного навчального закладу, професійна ідентичність.

Актуальність дослідження. Особистісно - орієнтований підхід та гуманізація освіти вимагають необхідність пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки фахівців. Успішність професійної діяльності, окрім обов'язкових професійних знань, умінь та навичок, значною мірою визначається особистісними характеристиками та професійними якостями фахівця, рівнем сформованості професійної ідентичності.

В умовах розбудови національної системи освіти особливого значення набуває проблема формування професіоналізму сучасного педагога. Але не зважаючи на доволі значний обсяг теоретичних і експериментальних

досліджень з питань розвитку професійної ідентичності, стан розроблення проблеми ідентичності вчителів перебуває на етапі аналітичного вивчення, а професійно ідентичність вихователя дошкільного закладу залишається поза увагою науковців. Очевидна актуальність вказаних проблем і їх недостатня опрацьованість зумовили необхідність у структуруванні моделі професійної ідентичності вихователя дошкільного навчального закладу.

Метою дослідження є розкриття складових та детермінант ідентичності як умови компетентності вихователя дошкільного навчального закладу. На основі аналізу теоретико - емпіричних досліджень та власних узагальнень нами виділено компоненти професійної ідентичності вихователя дошкільного навчального закладу. Під професійно значущими якостями ми розуміємо низку важливих якостей спеціаліста, які сприяють успішному виконанню професійної діяльності, ефективному виконанню професійних завдань, особистісно-професійному зростанню удосконаленню.

Досвід вивчення становлення професійної ідентичності вихователя ДНЗ. Дослідження визначених вище особливостей «спеціалізації особистості» педагога проводилось на базі муніципальних дошкільних навчальних закладів Васильківського району Київської області. Загальна виборка складала 60 вихователів (жінки) із різним педагогічним стажем: 1-ша група- із стажем до 7 років, 2-га група – від 12 до 18 років, 3-я група - від 22 до 35 років. Вихователям кожної з цих груп у ході опитування пропонувалось описати себе за трьома критеріями. Вони мали в довільній формі подати: уявлення про своє ідеальне професійне «Я»; уявлення про своє реальне професійне «Я»; уявлення про якості, що несумісні з професією вихователя.

Виходячи із досвіду використання методів, спрямованих на об'єктивацію професійних «Я-образів» у різних видах діяльності (П.Бергер, Т.Лукман, Д.Сьюпер, Л.Тайлер та ін.), в усвідомленій та неусвідомленій його формах, в дослідженні ми послуговувались проєктивними методиками, а саме: вільним описом у варіанті самозвіту. Так, наприклад, у нашій випадковій вибірці педагоги розподілились за цією ознакою між наступними шістьма групами: 1.

особистість- 26%; 2. професія- 25%; 3. родина – 24%; 4. статеворольова ознака - 16%; 5. громадянська – 8%; 6. полірольова – 2%. Отже, одне із провідних місць в структурі самоідентичності опитаних належить усвідомленню своєї приналежності до родини, її функцій, відповідних сімейних ролей і турбот. Зазначимо, що саме наявність батьківських рис у вихователя, котрий, багато в чому і виконує функції батьків у ситуаціях їх фізичної відсутності, є професійно значущими, а тому мають входити до структури професійної самосвідомості. Професійна самосвідомість в структурі педагогічної ідентичності представлена у 82% опитаних. Вагомість її вар'ює в залежності від педагогічного стажу: в групі вихователів із стажем до 7 років вона складає 19 %; в групі із стажем 12 – 20 років 25%, в групі із стажем 20 -35 років -31 %. Професійна визначеність, за нашим даними, може виступати як семантична близькість конструктів « Я - фахівець».

Позиція «Ідеальний вихователь» усвідомлюється досліджуваними як якості, притаманні фахівцеві, яким вони його уявляють, і містять як власне особистісні риси, так і професійно значущі здібності. Найбільш значущими для респондентів всіх груп є характеристики, що відображують *альтруїстичні цінності*, традиційно домінуючі у фахівців соціономічних професій. Дані орієнтації є водночас і відображенням певних особистісних рис та установок, і сутності професії та вмотивовують професійну активність, що знайшло вияв у зростаючій якості професійних суджень вихователів - майстрів про зрозумілу їм сутність навчально-виховної взаємодії із дошкільнятами. Уточнює і доповнює образ ідеального вихователя образ «вихователя – невдаха». За одержаними даними позиція «вихователь–невдаха» визначається респондентами через якості, що неприпустимі для діяльності вихователя. Вони складають комплекс рис особистості, вчинків, заборонених для педагога. На рівні «Я-концепції» це усвідомлюється як рефлексивно контрольовані обмеження власних взаємин із дітьми. Даними обмеженнями вмотивовується не лише внутрішній локус контролю, професійна відповідальність, а й стимулюється професійне самовдосконалення. Загалом «психологічний

портрет» вихователя є цілком позитивний. Більшість якостей, з якими ідентифікують себе опитані, кореспондується із «ідеальним вихователем». Розглянемо уявлення про себе як педагога вихователів з різним педагогічним стажем роботи.

Вихователі із педагогічним стажем до 7 років ідентифікують себе з основними рисами ідеального вихователя. Негативні якості посідають лише 2% в ідентифікаційних характеристиках, що дає підставу вбачати тенденцію до завищеної самооцінки. Проте, протидією цьому склали прагнення більшості опитаних цієї групи до саморозвитку. Вони відкриті для засвоєння досвіду, схильні до самозмін, як у професійному плані, так і вдосконаленні своєї особистості. Вихователі із стажем від 12 до 18 років теж позиціонують себе як близьких до рис ідеального вихователя. Особливого значення вони надають вмінню вихователя підтримувати взаєморозуміння з дітьми, їхніми батьками, бути відповідальними, справедливими, чесними. Співвідношення позитивних та негативних самооцінок свідчить про їх адекватність, що кореспондується із впевненістю у собі, достатньою соціальною компетентністю й самоконтролем. Прагнення до самовдосконалення та професійного зростання таким чином свідчить про відкритість перспективі розвитку особистості, засобом чого виступає включення у професійно-педагогічну діяльність. За співвідношенням соціальних ролей і індивідуальних характеристик в самоописах педагога із стажем від 22 до 35 років мають чітке уявлення про свої соціальні ролі і орієнтуються у своїх індивідуальних особливостях. Структура їх професійної ідентичності більш диференційована у порівнянні із представниками попередньо презентованих груп вихователів, що свідчить про високий рівень самоусвідомлення й відповідний рівень соціальної та педагогічної рефлексії. Отже, переважна більшість цих вихователів може бути віднесена до «педагогів - майстрів» за всіма показниками самостановлення, усвідомлення своїх професійних можливостей, професійних інтересів та цінностей. Їм властива чіткість професійних і життєвих планів. У майже всіх педагогів цієї групи проявлена професійна впевненість у собі, яка переживається як позитивне

ставлення до професії, тобто бажання працювати там само і за фахом, в якому вони відбулися і професійно, і особисто. Досвідчені педагоги прагнуть ідентифікуватися з еталонами професійно привабливих образів: здатністю до співробітництва, альтруїзму.

Висновки

- структуроутворюючою мотивацією у моделі професійної самосвідомості педагогів ДНЗ є бажання працювати з дітьми (любов до дітей) Отже наявність батьківських рис у вихователя, котрий багато в чому виконує функції батьків є професійно значущими і входять до структури професійної самосвідомості.

- усвідомлення своєї гендерної приналежності та позитивне ставлення до своєї статі входять до змісту професійної ідентичності вихователів і є необхідними особистісними якостями для успішної професійної діяльності саме в системі дошкільної освіти. - професійна ідентичність педагогів ДНЗ у зв'язку з накопиченням у них досвіду роботи зазнає ряд змін..

- знайшла прояв тенденція професійних орієнтирів, у вихователів, що мають різний стаж роботи. Досвідчені педагоги прагнуть ідентифікуватися з еталонами професійно привабливих образів: здатністю до співробітництва, альтруїзму та велокодушності.

Список літератури:

1. Борисюк А.С. Соціально-психологічні засади становлення професійної ідентичності майбутнього медичного психолога /А.С. Борисюк: дис ... доктора психол. наук.: 19.00.05. – Алла Степанівна Борисюк. – Івано-Франківськ, 2011. – 575 с.

2. Ермолаева Е.П. Профессиональная идентичность как комплексная характеристика соответствия субъекта и деятельности / Е.П. Ермолаева // Психологическое обозрение. – 1998. – №2. - С. 35-45.

3. Зливков В.Л. Професійна ідентичність та особистість педагога: навч. посібник /В.Л. Зливков. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2014. – 132 с.

